

A tej és tejtermék piac szabályozása az Európai Unióban

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium

Az Európai Unió tagállamaiban egységes és kötelező érvényű piacsabályozás működik, ami számunkra azt jelenti, hogy a 2002. január 1-jére tervezett csatlakozást követően hazánkban is ez a rendszer váltja majd fel az addig érvényes magyar jogrendet. A csatlakozás időpontjának közeledtével ezért egyre sürgetőbbé válik a mezőgazdaság és ezen belül a tejágazat szereplőinek felkészítése annak érdekében, hogy minél jobban megismerjék az Unió szabályozását és így egyrészt maradéktalanul ki tudják majd használni az EU tagságból fakadó előnyöket, másrészt teljesíteni tudják kötelezettségeiket. Ezt a célt szolgálja az Ön által kézben tartott ismertető az EU tejszabályozásáról.

A tejszabályozás célja

A tejágazatban is érvényesülnek az EU közös agrárpolitikájának célkitűzései, azaz

- a termelékenység növelése a mezőgazdaságban;
- méltányos és társadalmilag elfogadható jövedelem és életszínvonal biztosítása a mezőgazdaságból élők számára;
- az agrárpacok stabilizálása a mezőgazdasági termelők és a fogyasztók külső hatásoktól való védelme érdekében;
- az élelmiszerellátás biztonságának garantálása és
- a fogyasztói igények méltányos áron történő kielégítése.

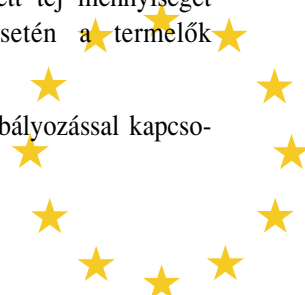
Mindezen célok elérésének köszönhetően a tejtermelő gazdák is biztos értékesítési lehetőségekre és megfelelő színvonalú jövedelemre számíthatnak a csatlakozást követően.

A tejszabályozás eszközei

Az EU immár 31 éve, 1968. óta működő tejszabályozása alapvetően a többi ágazatban is alkalmazott szabályozóeszközökön alapul, ugyanakkor számos sajátos jeggyel bír. Az eltérések leginkább a szabályozásban érintettek körénél figyelhetők meg. A tejágazatban csupán egyetlen – igaz az ágazat szempontjából legfontosabb – szabályzó vonatkozik közvetlenül a termelőkre, mégpedig a tejértékesítést piaci zavarok esetén még finanszírozható korlátok közé szorító tejkvóta rendszer. Az összes többi piaci beavatkozás, mint például az intervenció és tejtermékek felhasználásához nyújtott különféle támogatások, a feldolgozók szintjén érvényesülnek és csak közvetetten hatnak ki a termelőkre a tej és tejtermékek árszínvonalának stabilizálásán és piaci egyensúlyának megőrzésén keresztül. A tejtermelő gazdák, szemben a húshasznú teheneket tartó kollégáikkal, mint látható a jelenlegi rendszer szerint nem kapnak jövedelempótló támogatást tejelő teheneik és azok szaporulata után. Ennek oka, hogy az 1992-es agrárpolitikai reform során a többi ágazattól eltérően a tejszabályozáson nem történt olyan árcsökkentés, ami indokolta volna egy kompenzációs jellegű támogatás bevezetését. Változást hoznak majd azonban ezen a téren a tájékoztató végén ismertetett új reformok.

Természetesen a mezőgazdasági termelők, így a tejtermelő gazdák részéről együttműködést kíván az EU: Ennek értelmében egy szigorú nyilvántartási rendszer működik, ahol regisztrálnak valamennyi termelőt, rögzítik az adott gazdaságra vonatkozó összes fontos adatot, így a terület nagyságot, tehénlétszámot, értékesített tej mennyiségét stb. Pontatlan adatok közlése esetén a termelők szankciókkal sújthatók.

Az alábbiakban ismertetjük a szabályozással kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat

A szabályozás alá tartozó termékek köre

Az EU tejpiacon szabályozása gyakorlatilag a tejre és az elsődleges feldolgozottsági fokú tejtermékekre terjed ki, mint például a vaj, a sovány tejpör és a sajtfélék. Nem tartoznak tehát e körbe a feldolgozott élelmiszerek.

Az árrendszer

A közös tejpiacon politika egyik meghatározó irányelve az, hogy összhangban a fentebb ismertetett általános agrárpolitikai célkitűzésekkel, a piacsabályozás eredményeként a tejtermelők egy megfelelő szintű jövedelemhez jussanak a termelői áron keresztül. Ennek érdekében az Európai Miniszterek Tanácsa minden – július 1-jétől következő év június 30-ig tartó – gazdasági évre három intézményes árat határoz meg. Az első a tej irányára, amely 3,7%-os zsírtartalmú tejre vonatkozik. Az irányár meghatározásakor számos tényezőt vesznek figyelembe, így a többi mezőgazdasági termék, elsősorban a marhahús árát, a belső- és világpiaci helyzetet, valamint nem utolsósorban a tejtermelői jövedelmek biztosításának szempontját. Az irányár emellett azonban nem jelent egy garantált árat, már csak azon ésszerű oknál fogva, hogy tényleges piaci beavatkozásra a nyers tej romlandó jellegénél fogva gyakorlatilag alkalmatlan.

E probléma áthidalására a piaci beavatkozások a tej két fő alkotóelemét, azaz a zsírt és a fehérjét képviselő vajra, illetve sovány tejpörre terjednek ki. A Tanács ezért az irányár meghatározásával egy időben értelemeszerűen további két árat állapít meg évente az adott gazdasági évre: egyrészt a vaj, másrészt a sovány tejpör intervenciósi árát. E két termék piaci árának stabilizálásán keresztül biztosítható az, hogy a tejtermelő gazdák elérjék a tej irányárát, azaz drasztikus ingadozásoktól mentes, megfelelő színvonalú jövedelemhez jussanak.

Tájékoztatásul érdemes ismertetni, hogy a három intézményes ár értéke a jelenlegi, 1998/99-es gazdasági évben a következő:

tej irányára	→ 30,98 euro/100 kg (7764 Ft ¹)
vaj intervenciósi ára	→ 328,2 euro/100 kg (82 253 Ft)
sovány tejpör intervenciósi ára	→ 205,52 euro/100 kg (51 507 Ft)

A tejkvóta rendszer

Az EU tejpiacon szabályozásának tejtermelőket közvetlenül érintő legfontosabb eleme a kvótarendszer, ugyanis ez határozza meg a megtermelt tej egyéni és országos szinten értékesíthető mennyiségét. Természetesen a rendszer kihat a feldolgozók nyersanyagbázisára és ezen keresztül a hazai tej és tejtermék előállítás teljes vertikumára. A tejkvóta jelentősége indokolja, hogy a rendszer pontos megismerése érdekében e tájékoztatóban részletesen ismertessük gazdasági indokait, történetét és rendelkezéseit.

A 80-as évek elején a jelentős mennyiségű eladhatatlan vaj- és tejporkészletek, valamint a rohamosan növekvő további piaci felesleg súlyos finanszírozási gondok elé állították az Európai Közösségek akkori vezetőit. A szokványos eszközökkel megoldhatatlannak bizonyult probléma leküzdése érdekében az EK Tanácsa 1984-től bevezette a tejkvóta rendszert, azaz az addig korlátlan mennyiségre vonatkozó árgaranciát és a vonatkozó kötelező intervenciót meghatározott mennyiségű kvótára korlátozta. Ez más szóval azt jelenti, hogy míg a kvótán belül értékesített tej és az abból készült tejtermékek piaci zavarai levezetésének finanszírozását az Unió vállalja, addig a többletként jelentkező tej által okozott zavarok megszüntetését a felelős termelőknek kell finanszírozni.

A rendszer szigorúsága azonban egy garanciát jelent a termelők számára arra, hogy szemben a mai hazai gyakorlattal az EU-ban nem merülhetnek fel átvételi gondok a tejjár részéről, hiszen garantált az általuk előállított termékek értékesítése is. Pozitív hatásnak lehet tekinteni azt is, hogy egyre hatékonyabbá válik a tejtermelés, hiszen a termelők a rendelkezésükre álló kvótán belül minél kisebb költséggel, minél nagyobb hozamok – az EU átlagos hozam meghaladja az 5400 kg-ot – mellett kívánják megtermelni a tejet.

A kvótarendszer érvényét a Közös Agrárpolitika 1992-es reformja keretében az országos mennyiségek évenkénti meghatározása mellett kiterjesztették 2000 március 31-ig. A későbbiekben ugyan foglalkozni fogunk a szabályozás jövőjével, azonban itt is érdemes megemlíteni, hogy a kvótarendszert az EU vezetőinek legutóbbi döntése szerint 2008-ig meghosszabbították.

¹ Az euro MNB deviza árfolyama 1999. április 27-én: 250,62 Ft

A kvóta típusai és mértéke

A rendszer kétféle kvótát különböztet meg, az egyik a feldolgozók felé történő értékesítésre vonatkozó ún. *feldolgozói kvóta*, míg a másik a fogyasztók felé közvetlenül eladott mennyiségekre vonatkozó ún. *közvetlen értékesítési kvóta*.

A rendszer 1984-es bevezetésekor a tagállamok kvótáját az 1981-es tényleges termelési szint alapján állapították meg és további 1%-kal növelték az így kapott mennyiséget. Az egyéni termelők feldolgozói kvótája esetében a tagállamok választhattak, hogy a termelő 1981, 1982 vagy 1983 évi beszállításait veszik-e alapul. Amennyiben a két utóbbi év egyikét választották, akkor egy megfelelő százalékos módosításra volt szükség annak érdekében, hogy az országos kvótán belül maradjanak. A közvetlen értékesítési kvóta alapja az 1981. évi termelés szintén 1%-kal megnövelt mennyisége volt.

Az EK jogszabályok értelmében mindkét típus esetében további kvótát ítéltettek oda bizonyos termelői köröknek. Ilyenek voltak például:

- a tejtermelés bővítését (pl. férőhely szám növelést) tervező termelők;
- a fiatal, pályakezdő gazdák, akik esetleg nem rendelkeztek megfelelő bázissal;
- azok a termelők, akiknek referencia évét kedvezőtlenül befolyásolta valamilyen rendkívüli esemény (pl. természeti katasztrófa, betegség, lopás stb.).

A Közös Agrárpolitika 1992-es reformja során a kvótarendszer érvényét 7 évvel meghosszabbították 2000 március 31-ig. Az egyéni referencia mennyiségek alapja ekkor az egyes tejtermelő gazdaságokban 1993. március 31-én ténylegesen rendelkezésre álló kvóta volt.

Az országos és az egyéni kvótákat az évek során többször is csökkentették néhány százalékkal, ilyenkor azonban minden esetben anyagilag kárpótolták a termelőket termelésükiesért.

Napjainkban mindkét típusra évenként állapítják meg az egyes tagállamokra vonatkozó nemzeti kvótát, amely

végso soron megoszlik az egyéni termelők között. Kivételes esetektől eltekintve a nemzeti kvóták évenkénti meghatározása a gyakorlatban azt jelenti, hogy a két kvóta összege évről évre változatlan marad, csupán arányuk módosul az értékesítési formák változásának megfelelően. A termelői kvóták összege természetesen nem haladhatja meg a nemzeti kvóta szintjét.

Itt jegyezzük meg, hogy az ún. kvótaév tartama eltér a gazdasági évtől, ugyanis április 1-jétől következő év március 31-ig tart.

Az egyes tagállamok 1998/99-re meghatározott kvótáját szemlélteti az alábbi táblázat.

Tagállam	Feldolgozói kvóta tonna	Közvetlen értékesítési kvóta tonna
Belgium	3 125 099	185 332
Dánia	4 454 649	699
Németország	27 767 500	97 316
Görögország	629 817	696
Spanyolország	5 452 064	114 886
Franciaország	23 772 759	463 039
Írország	5 235 902	9 862
Olaszország	9 698 399	231 661
Luxemburg	268 098	951
Hollandia	10 988 594	86 098
Ausztria	2 383 182	366 195
Portugália	1 835 461	37 000
Finnország	2 384 327	10 000
Svédország	3 300 000	3 000
Nagy-Britannia	14 354 321	235 726

A táblázatból kitűnik, hogy a közvetlen értékesítés kvótája országos szinten valamennyi tagállamban nagyságrendekkel kisebb, mint a feldolgozói kvóták. Megjegyzést érdemel, hogy az EU-ban a közvetlen értékesítés általában a tejtermelő gazdák által előállított tejtermékek, vagy legalábbis a hőkezelt tej forgalmazását jelenti, szemben a magyarországi házi nyerstej kimerés gyakorlatával.

A kvótarendszerben alkalmazott szankciók

A termelők, illetve a tagállamok a kvótát meghaladó mennyiségben is termelhetnek tejet, ha ez nem jelenik meg az értékesítésben. A kvótán felül bármilyen csatornán

keresztül értékesített tej mennyisége után azonban egy büntető illetéket kell fizetni. Ennek az illetéknek a célja viszont nem csupán a büntetés, hanem ennél sokkal kézzelfoghatóbb oka van. Az így befolyt összeg kizárólag a kvótán felül piacra került tej által okozott piaci zavarok levezetésére, illetve a keletkezett tejtermék feleslegek raktározási és értékesítési költségeinek fedezésére szolgál.

Az illeték mértéke a tej mindenkori irányárának 115%-a. Természetesen nem terheli illetékfizetési kötelezettség a saját felhasználásra kerülő tej mennyiségét.

Elméletileg a kvótáját túllépő valamennyi termelőt illetékfizetési kötelezettség terhel, függetlenül a más termelők általi értékesítések alakulásától. Mivel azonban a tagállamok csak az adott ország nemzeti kvótájának túllépése esetén kötelesek befizetni az EU központi költségvetésébe, ezért egyes államok egy rugalmasabb rendszerrel alakították ki a tejtermelők túlzott anyagi terhelésének elkerülése érdekében. Ilyenkor az illeték kiszámítása előtt a kvótájukat kihasználatlanul hagyó termelők fennmaradó kvótáját arányosan felosztják a túlteljesítő termelők között, így ténylegesen csak az országos túltermelésért továbbra is felelős termelőket terheli az illetékfizetési kötelezettség.

Az illetéknek a kvótarendszer felügyeletét végző állami szervezet számlájára történő befizetési kötelezettsége – az egyes tagállamokban érvényes részletes szabályozástól függően – terhelheti a felvásárlókat/feldolgozókat vagy magukat a termelőket. A központi adminisztráció könnyítése érdekében az állami felügyeleti szervek általában csak a felvásárlókkal/feldolgozókkal állnak közvetlen kapcsolatban, ezért ezek feladata behajtani az esetleges illeték összegét a hozzájuk beszállító termelőktől.

1986-ban az intervenciós vajkészletek csökkentése érdekében a Bizottság megszigorította a tej zsírtartalmának növekedésével kapcsolatos előírásokat, melyek szerint az 1984/85 vagy 1985/86 évi tej értékesítéseik zsírtartalmának súlyozott átlaga alapján valamennyi termelőre megállapítottak egy ún. referencia zsírtartalmat. Amennyiben az azt követő időszakban az éves értékesítések zsírtartalmának súlyozott átlaga meghaladja ezt a bázisértéket, úgy megfelelő korrekciókat kell végezni az illeték kiszámításakor.

A kvóták forgalmazása

A tejkvótahoz eredetileg valamennyi termelő térítés nélkül jutott hozzá. Rövidesen kiderült azonban, hogy a

rendelkezésre álló kvóta határt szab az egyes tejgazdaságok fejlődésének, ezért a termelésüket bővíteni szándékozó termelőknek további kvótát kellett szerezniük. Így alakult ki a tejkvóta piaca, ahol adni/venni, illetve bérelni lehet a kvótákat.

A közösségi szabályok a tejkvótát a tejtermelésre használt birtok területéhez kötik. Ennek értelmében a gazdaság részének vagy egészének eladását, bérbeadását vagy öröklését az adott gazdasághoz tartozó kvóta megfelelő arányú mozgása is követi, illetve fordítottan is igaz, hogy a kvóta mozgását megfelelő méretű birtokmozgásnak kell követni. A kvóta terület nélküli átadása kellőképpen indokolt strukturális célok esetén lehetséges. A jelenlegi EU tagállamok közül többen is ellenzik ezt a kikötést, ezért a várhatóan még Magyarország csatlakozása előtt megváltozik a vonatkozó szabályozás.

A kvóták mozgásának pontos szabályai és adminisztrációja országonként eltérő lehet. Ugyanígy eltérő a kvóták kialakult árrendszere is. Erre két szélsőséges példát érdemes megemlíteni: míg Dániában egy központilag irányított ún. „kvóta-bankon” keresztül, államilag meghatározott áron forgalmazzák a kvótát (tehát a termelők fix áron adják el a „bank” részére a kvótát, illetve más termelők onnan ugyanazon az áron vehetik meg azt), addig Hollandiában valódi piaci áron folyik a kvóták forgalmazása, aminek eredményeként ott az ár általában igen magas és a kvótába fektetett pénz jelentős részét képezi a tejtermelő gazdaságok vagyonának.

Az intervenciós rendszer és a magántárolási támogatások

Az intervenciós rendszer és a magántárolási támogatások egymással szorosan összefüggő rendszerek, ezért célszerű őket egy helyen tárgyalni. Mindkét típusú intézkedésnek célja a tej és tejtermékek piaci árának stabilizálása, illetve a tejtermelés szezonálisából adódó ingadozások mérséklése. A tej romlandó jellege miatt, mint azt korábban említettük, közvetlenül nem alkalmas intervenciós felvásárlásra vagy hosszabb időtartalmú tárolásra, ezért az intervenciós rendszer a tej termelői árát meghatározó, a piaci beavatkozás szempontjából kezelhető termékekre, a tej fő alkotórészeit (a tejszírt és tejfehérjét) képviselő vajra és sovány tejporra, míg a magántárolási támogatás e két termék mellett bizonyos tartós sajtféllekre terjed ki.

A két típusú beavatkozás alapvető különbsége az, hogy míg az intervenció felvásárlás esetén a termék tulajdonjoga átszáll az Európai Bizottságra, aki így a továbbiakban szabadon rendelkezik a termékek felett, addig a magántárolási támogatásnál a feldolgozó megőrzi a termék feletti tulajdonjogát és csupán a termék tárolásához kap támogatást azért, hogy ne kényszerüljön anyagi okok miatt az esetleg amúgy is telített piacon értékesíteni azt.

A rendszer működésével kapcsolatos tranzakciókat a tagállamok ún. Intervenció Hivatalai végzik. A Hivatal bírálja el a benyújtott pályázatok jogosultságát, végzi a kifizetéseket és egyik legfontosabb feladatuként gondoskodik a közpénzek felhasználásának szigorú ellenőrzéséről.

Intervenció felvásárlás esetén a feldolgozók az Intervenció Hivatalon keresztül felajánlanak megvételre egy bizonyos termékmennyiséget a Bizottságnak. A termékeket a Bizottság nevében az adott tagállam Intervenció Hivatala közkészletként tároltatja a követelményeknek megfelelő tárolókban, amelyeket a Hivatal többnyire a szükségletektől függően a magánszférától bérel (tehát általában nincsen állami tulajdonban levő raktárhálózat).

Magántárolási támogatást az alábbiakban ismertetett feltételek esetén igényelhetnek a feldolgozók, amelynek igénybevétele esetén bizonyos ideig kötelesek a terméket tárolni, majd a piaci helyzettől függően egy számukra kedvező időpontban értékesíthetik azt.

Az intervencióban és magántárolási támogatásban érintett termékeknek meg kell felelni bizonyos minőségi, kor és csomagolási kritériumoknak.

A továbbiakban ismertetjük e két intézkedés részleteit.

Intervenció felvásárlás

Vaj

A közkészletek elfogadható szintre csökkentése, illetve újbóli nagymértékű növekedésük elkerülése érdekében – a piaci stabilitást biztosító egyéb intézkedésekkel párhuzamosan – az évek során fokozatosan szigorították a vaj intervenció felvásárlását. Az állandó intervenció felvásárlás lehetőségét 1987-ben megszüntették, helyébe egy pályázati rendszerben működő intervenció lépett. Ennek lényege, hogy amennyi-

ben valamely tagállamban a vaj hivatalos piaci ára két egymást követő héten át az intervenció ár 92%-a alatt marad, akkor az adott országban beindulhat az intervenció felvásárlás. A Bizottság nem állapíthat meg az intervenció ár 90%-a alatti felvásárlási árat. Az intervenciót felfüggesztik amint a hivatalosan jelentett piaci ár két egymást követő hét során meghaladja az intervenció ár 92%-át.

A Tanács 1994-ben egységesítette az intervenció rendszerben és a magánraktározásban résztvevő vaj meghatározását (minimum 82% zsírtartalmú, maximum 16% víztartalmú vaj), így az egyik tagállamban előállított vaj akár egy másik tagállamban is felajánlható intervenció felvásárlásra.

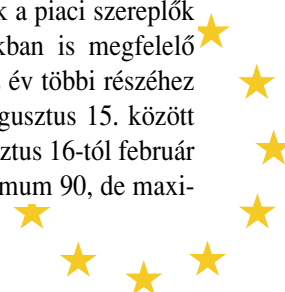
Sovány tejpor

A készletek túlzott felhalmozódásának megelőzése érdekében megszigorították a sovány tejpor intervenció feltételeit is. Ennek értelmében intervenció csak március 1-jétől augusztus 31-ig lehetséges. Amennyiben azonban a Közösségen belüli összes újonnan felvásárolt készlet meghaladja a 106 000 tonnát, akkor az automatikus intervenciót felfüggesztik, s helyébe a pályázati rendszer lép, ami a Bizottság számára több lehetőséget biztosít a tejporért fizetett ár feletti ellenőrzésre. Az intervenció felfüggesztésével egy időben lehetőség nyílik a magántárolási támogatás igénybevételére is. Újabb szigorító intézkedésként 1995-ben egy minimális fehérjetartalom szintet állapítottak meg az intervencióban részesülő sovány tejporra. Ennek megfelelően 1996. márciusa óta a zsírmentes szárazanyag százalékában mért 35,6%-os fehérjetartalmú tejporra fizetik a teljes intervenció árát, mely összeg fokozatosan csökken a fehérjetartalom arányában, végül a 31,4% alatti fehérjetartalom esetén intervenció már nem lehetséges.

Magántárolási támogatás

Vaj

Magántárolási támogatást kaphatnak a piaci szereplők annak érdekében, hogy a téli időszakban is megfelelő mennyiségű vaj álljon rendelkezésre az év többi részéhez hasonló áron. A vaj március 15. és augusztus 15. között raktározható be, és ugyanazon év augusztus 16-tól február utolsó napjáig kerülhet piacra egy minimum 90, de maxi-

mum 210 napos tárolást követően. Harmadik országokba exportált vaj már akár 60 nap elteltével is kitarolható.

Sovány tejpor

Elméletileg adható magántárolási támogatás a kiváló minőségű tejporra is, amennyiben az intervenciót működtetésének 6 hónapja alatt felfüggesztenék (ld. fent). A gyakorlatban azonban erre eddig még nem került sor.

Sajtok

AZ EU déli országaiban, elsősorban Olaszországban és Görögországban, sovány tejpor helyett hagyományosan különféle tartós sajtokat készítenek a tejfeleslegek levezetésére. E helyi adottságok figyelembevételével magántárolási támogatás adható a Parmigiano Reggiano, Grana Padano és Provolone sajtokra is. Bizonyos években, amikor a piaci egyensúly súlyos zavarának csökkentése vagy felszámolása érdekében szezonális tárolás szükséges, néhány tartós (Ementáli és Gruyére) vagy juhtejből készült (Pecorino, Kefalotyri és Kasserer) sajtra is kiterjeszhető a támogatás. A tárolás maximális ideje, és a rakározható termékek kora sajtonként eltérő. Nem kizárt, hogy néhány magyar sajtfeleség is bekerülhet e rendszerbe.

Az intervenciók készletek piacra juttatása, a tejtermékek értékesítésének támogatása

Számos intézkedés segíti az intervenciók felvásárlás alapján keletkezett készletek és a feldolgozóknál levő termékek értékesítését. Az ilyen jellegű támogatások célja egyrészt a termelés szezonálisából adódó hiányok megszüntetése a piacon, másrészt a tejtermékek versenyképességének növelése a konkurens termékekkel (pl. növényi eredetű zsiradékok) szemben.

Fontos szempont, hogy az intervenciók készletek piacra juttatására csak akkor kerülhet sor, ha a piaci helyzet azt megengedi és ez nem zavarja a normális kereskedelmet. A készletek rögzített áron vagy pályázati eljárással kerülhetnek piacra.

Számos intézkedés tartozik ebbe a körbe, melyek közül csak néhány fontosabbat emelünk ki.

A vajfogyasztás támogatása

Különféle intézkedések tehetők a piaci vajfeleslegek vagy az intervenciók készletek értékesítésének megkönnyítésére. A Közösség állandó, strukturális jellegű vajzsír-feleslegei miatt számos vaj értékesítési program vált a piacsabályozás állandósult részévé. A piaci stabilitás érdekében az intervenciók készletek felhasználása egy meghatározott, általában legalább 6 hónapos korú vajra korlátozódik. Vaj értékesítési programok például:

- vaj kedvezményes árú értékesítése a sütő-, édes- és jégkrémipar számára, amely révén a vaj versenyképesebbé válik az általában olcsóbb növényi zsiradékokkal szemben;
- külföldi élelmiszersegélyek, illetve ingyenes juttatás a Közösségben leginkább rászorulóknak részére;
- vaj kedvezményes árú értékesítése non-profit intézmények (pl. jótékonyági szervezetek, kórházak, egyetemek) számára;
- támogatás a sütési célú koncentrált vaj előállításához felhasznált vajra, amelyet a kiskereskedelemben értékesítenek a fogyasztók felé;

A fölöszt tej takarmányként való felhasználásának támogatása (folyadék tej vagy tejpor formájában)

Ezek a támogatások elsősorban a tej állati takarmányozásban való felhasználásának ösztönzését szolgálják azáltal, hogy csökkentik a kérdéses takarmány alapanyagának árát, s ezáltal növelik versenyképességét például a növényi fehérjékkel szemben. A támogatás adható például:

- az összetett takarmányok előállításához felhasznált fölöszt tejjel és a borjak etetésére szánt sovány tejporra (ez a legfontosabb program, ami lehetővé teszi a tejpor feleslegek legnagyobb részének leépítését);
- a feldolgozók által a termelők felé értékesített folyékony állapotú fölöszt tejjel;

c) folyékony állapotú főlözött tej közvetlen felhasználására a tejet megtermelő gazdaságban feltéve, hogy a terméket savas eljárással denaturálták vagy a takarmányba bedolgozták.

A két utóbbi támogatási forma célja már eleve azt megakadályozni, hogy a főlözött tejből sovány tejpor készüljön, amit utána esetleg intervenció keretében kelene felvásárolni.

Tej és tejtermék fogyasztás támogatása az iskolákban

Magyarországi viszonylatban is aktuális napjainkban ez a támogatási forma, amely mind célcsoportját, mind célját tekintve eltér a szokványos piacszabályozási eszközöktől. A tej és tejtermék fogyasztás ösztönzése, illetve a diákok táplálkozásának javítása érdekében vezették be 1977-ben az iskolatej támogatását. Jelenleg a támogatás mértéke teljes tejnél a tej irányárának 95%-a. Az egy tanulóra eső támogatott mennyiség nem haladhatja meg a napi 0,25 liter tejet.

Külkereskedelem szabályozása

A külkereskedelmi szabályozás kérdései szintén csak közvetetten érintik a termelőket, azonban szerepük rendkívül jelentős, hiszen meghatározzák az EU piacáról ki-, illetve oda bekerülő áruk mennyiségét és árát. Fő elemei:

Import

A GATT (WTO) Megállapodás 1995. július 1-i hatályba lépése óta előre meghatározott értékű vámok terhelik az EU-ba bevitt termékeket. A vámok mértékét a Megállapodás alapján fokozatosan csökkenteni kell. A Megállapodás értelmében az EU belső fogyasztásának 3 illetve 5%-a erejéig ún. minimális piacrajutási lehetőséget kell biztosítani az EU-n kívüli országok termékei számára. A GATT Megállapodás mellett kétoldalú kereskedelmi megállapodások is lehetőséget biztosítanak arra, hogy meghatározott kontingens mértékéig kedvezményes vámmal lehessen különféle termékeket bevinni az EU-ba. Így például Magyarország sovány tejporthat és egyes sajt-féleségeket exportálhat kedvezményesen.

Az import mennyiségének és az árak alakulásának nyomon követése és nyilvántartása érdekében az EU-ba kizárólag importengedély beszerzését követően lehet tejterméket bevinni.

Export

Exporttámogatásban (ún. export visszatérítésben) részesül szinte valamennyi tejtermék. Az EU e támogatás fizetésével fedezi a tejtermékek belső és világpiaci árai között fennálló különbséget. A támogatás mértéke minden tagállamban megegyezik, azonban egyes termékek esetében célszáganként eltérhet. A támogatás összegét legalább négy hetente felülvizsgálják az aktuális piaci helyzetnek megfelelően

A GATT megállapodás értelmében az EU köteles a támogatott export mennyiségét 21%-kal, a támogatásra folyósított kiadások értékét 36%-kal csökkenteni egy 6 éves időszak alatt. Valamennyi exporttámogatásban részesülő tejtermék exportja engedélyhez kötött, s a Bizottság a GATT által megállapított fő kvóták – a sajt, vaj, sovány tejpor és egyéb tejtermékek exporttámogatásának – betartása érdekében jogosult az export korlátozására. A korlátozás eszköze az exportengedélyek kiadásának felfüggesztése, amit az utóbbi években a túl sok igénybejelentés miatt leggyakrabban a sajtoknál alkalmaztak.

Az export és import engedélyeket meghatározott mennyiségre és teljesítési határidőre adják ki pályázat útján, letét ellenében. Az engedélyeken szerepel a termékek pontos meghatározása, valamint az export engedélyek esetében a támogatások mértékének különbségei miatt feltüntetik a célszágot is.

Tejminőség

A piacszabályozás mellett az EU jelentős hangsúlyt fektet a tej és tejtermékek minőségére is. A vonatkozó előírások többsége ugyan az állategészségügy témakörébe tartozik, azonban fontos, hogy itt említést tegyünk róluk.

A tejtermelés és feldolgozás higiéniai előírásairól, az egészségügyi szabályokról egyetlen átfogó jogszabály rendelkezik. Az ebben meghatározott egészségügyi és higiéniai követelményeket be kell tartani a termelő gazdaságban, a tejfeldolgozóban, illetve a szállítás és cso-

magolás során. A szabályozás kiterjed többek között a nyers- és hőkezelt tej mikrobiológiai előírásaira, a tej és tej alapanyagú termékek elemzésére és ellenőrzésére, valamint a létesítmények vizsgálatára és nyilvántartására. A külföldről importált termékekre is hasonló egészségügyi garanciát kell nyújtani. Ez utóbbi követelmény szigorúságát bizonyítja az a tény, hogy a megfelelő garancia hiányában 1997. december 1-én a Bizottság felfüggesztette valamennyi lengyelországi eredetű tej és tejtermék EU-ba irányuló exportját.

A tejtermelés mai helyzetét figyelembe véve rendkívül fontos tudatában lenni annak, hogy az EU 1998. január 1. óta érvényes tejhigiéna követelményei szerint az emberi fogyasztásra szánt nyers tehéntej csíraszama 30 °C-on nem haladhatja meg a ml-enkénti a 100.000-et, illetve szomatikus sejt száma a 400.000-et. Magyarországon ezeknek az előírásoknak csak az extra minőségű tej felel meg.

A tejszabályozás jövője

A tájékoztató eddigi részeiben elsősorban már szerepeltek utalások a szabályozás jövőjére, azonban mindenképp érdemes összefoglalni az erre vonatkozó információkat.

A jelenlegi kvótarendszer 2000. március 31-ig van érvényben. Az új rendszerre és ezzel párhuzamosan a tejszabályozás egyéb területeinek változtatásaira vonatkozó javaslatokat az Európai Bizottság az Agenda

2000 című programcsomagjában tette közzé, amelyet az EU vezetőinek 1999. március végi berlini találkozóján fogadtak el végleg. Ezek szerint a tejszabályozási reform a többi ágazattól eltérően az eredetileg tervezett 2000-es gazdasági év kezdete helyett csak 2005–2006-os gazdasági évtől lesz bevezetve. A reform főbb elemei:

- Intézményes árak csökkentése: három lépcsőben összesen 15%-kal csökkentik az intervenciók árát. Az árcsökkentés indoka az, hogy versenyképesebbé kívánják tenni az EU termékeit a világpiacra.
- Kvótarendszer: a jelenlegi rendszer 2007–2008-ig hatályos marad, azzal a kiegészítéssel, hogy a világpiaci kereslet növekedésének kihasználása érdekében az EU összesített tejkvótáját 2005-től kezdve összesen 1,5%-kal növelik, illetve egyes országok ezen felül további kvótabővítésben részesülnek.
- Jövedelempótló kompenzáció a tejszabályozás új elemeként jelenik meg: az árcsökkentéshez igazodva szintén három lépcsőben növelt, 2007/8-ig végül 17,4 euro/t (4440 Ft/t) összegű új típusú támogatás a tejtermelők részére, melyet tejkvótájuk alapján fizetnek. Emellett az egyes tagállamok a tejtermelők további támogatására nemzeti keretösszegeket kapnak, melynek mértéke kb. 7,7 euro/t (1963 Ft/t). Így az egy tonnára jutó támogatás összesen kb. 6400 Ft lesz. Ez kiegészül még a marhahús árában bekövetkező csökkenést kompenzáló támogatások tejelő tehenekre jutó hányadával is, melynek pontos mértéke jelenleg még nem ismert.

